

C. D. ELLEDGE

*Resurrection of the Dead in Early Judaism 200 BCE–CE 200*Oxford: Oxford University Press, 2017, inbunden, ix + 253 sidor,
SEK 1004, ISBN: 978-0-199-64041-6

Synen på uppståndelsen och livet efter döden under antiken är inte ett utforskat område, vilket Elledges omfattande bibliografi i boken vittnar om. Sin egen bok beskriver han som ett argument ”for a deeper sense of proportionality, neither overestimating, nor underestimating, its significance within early Jewish theologies” (199). Helt kort ifrågasätter Elledge uppfattningen att uppståndelsen var en dominant idé i den tidiga judendomen. Snarare var hoppet om eskatologisk återupplivning en frambrutande och kontroversiell uppfattning. I nio kapitel, plus avslutning, diskuterar Elledge således uppståndelsens betydelse inom den tidiga judendomen, med ambitionen att varken förutsätta dess dominans eller irrelevans.

I kapitel ett förklarar Elledge att han vill ompröva textbevisen för uppståndelsen i tidig judendom. De källor han framför allt koncentrerar sig på är de senare profetiska skrifterna i den Hebreiska bibeln, apokryferna, pseudepigraferna, dödahavsrollarna, liksom texter från andra hellenistiska och judiska författare. I det avslutande kapitlet diskuterar han också uppståndelsen i mishnatraktaten Sanhedrin och i aposteln Paulus brev. Efter att ha definierat uppståndelsebegreppet och redogjort för den samtida forskningen, förklarar Elledge att den tidiga judendomen föreställde sig uppståndelsen på olika sätt. Istället för att dominera, var den en specialiserad dynamisk eskatologisk diskurs, som förblev populär men kontroversiell.

Kapitel två behandlar två perspektiv på uppståndelsen i den tidiga judendomen, mångfald och anpassningsförmåga, vilket följer med genom resten av Elledges bok. Texterna visar att det fanns ett spektrum av teologisk mångfald inom judendomen angående uppståndelsen. Elledge lyfter fram två stora exempel på denna mångfald: 1) Den avlidnes fysiska kvarleva (ingår den i uppståndelsen och i så fall hur?) och utformningen på det nya liv som uppståndelsen för med sig (om den är fysisk eller andlig/förhärligad); 2) Uppståndelsen handlar också

om hur döden, livet därefter och mänsklig existens relaterar till skapelsen (hur överförs existens från ett kosmos till ett annat?). Det fanns spänningar i synen på uppenbarelser i den tidiga judendomen.

Kapitel tre tar upp ämnet ursprung och kontext, vilket också utmanar en förståelse av uppståndelsen. I detta kapitel diskuterar och utvärderar Elledge två tillvägagångssätt som vill förklara hur uppståndelsesteologin växte fram: Är det ett resultat av yttre inflytande (zoroastrismen och kanaaneisk mytologi) eller intern utveckling (profetiska texter i den Hebreiska bibeln)? Elledge finner det lättare att förstå den sociala kontexten, då den verkar ha blommat ut som ett teodiceiskt gensvar på den hellenistiska ordningen. Men han betonar också att uppståndelsen inte var den enda lösningen på oron inom judendomen under den hellenistiska eran, vilket skapade ett behov av legitimering.

I kapitel fyra undersöker Elledge åtminstone tre tendenser under den andra tempelperioden som ville legitimera hoppet om uppståndelsen: 1) De som trodde på ett liv efter detta använde sig av det profetiska språket (speciellt från Jes 24–27; 65–66 och Hes 37:1–14) när uppenbarelsen beskrevs; 2) De återopade skapelsen som ett skäl för Gud att genom uppståndelsen återskapa människan till ett nytt liv (se speciellt 2 Mack); 3) Uppståndelsen var nödvändig som en försäkran om gudomlig rättvisa (exempelvis Pseudo-Hesekiels omskrivning av Hes 37). Dessa tre sätt att teologiskt legitimera uppståndelsen var ett gensvar på uppfattningar som förnekade uppståndelsen.

I kapitel fem diskuterar således Elledge förnekelse av uppståndelsen i tidig judendom. Det kompliceras av att Saddukeerna, de mest kända förnekarna, inte lämnade något material efter sig som förklarar deras syn. Elledge identifierar ändå tre grupper av bevis på att tvivel på uppståndelsen fanns: 1) Vidsomslitteraturen (exempelvis Jesus Syraks vishet); 2) Summeringar av tvivlars förnekade av uppståndelsen (1 Hen 102:6–8; Vish 2:1–9); och 3) inskrifter som tyder på åsikter som förnekade livet efter detta. De som förnekade hoppet om ett liv efter döden gjorde en annan tolkning av skriften än de som bejakade hoppet

om uppståndelsen. Elledge drar därför slutsatsen att uppståndelsen blev en stötesten i olika tolkningar av skriften.

Kapitel sex tar upp ett annat problemområde – uppståndelsen till ett nytt fysiskt liv kontra odödlighet till ett himmelskt liv. Även om både Henoksbrevet (1 Hen 92–105) och Salomos vishet tillbakavisar förnekandet, uppenbarar deras polemik en spänning mellan en eskatologisk uppståndelse och själens odödlighet. Elledge menar att de två hoppen om ett liv efter döden inte var oförenliga, eller att odödlighet var ett totalt främmande inslag i hebreiskt tänkande. Samtidigt argumenterar han för att båda har distinkta drag som skiljer dem åt när det kommer till synen på kroppen. Dissonansen mellan dem uppstår från den mer pessimistiska synen på just själ kontra kropp i platonismen.

Medan kapitel sex koncentrerar sig mer på själen som odödlig i tidig judendom, ägnar Elledge hela kapitel sju åt uppståndelsen i Vaktarboken (1 Hen 1–36), med en avslutande del om ”The Book of Watchers and the History of Resurrection”. Elledge betonar Vaktarbokens betydelse för en förståelse av uppståndelsens framväxt som diskurs. För mig bildar detta kapitel kärnan i Elledges bok, som dels ifrågasätter uppfattningen om uppståndelsen som ett gensvar på martyrskap under den hellenistiska reformen, men också granskar synen på uppståndelsen i henokstraditionen. Henoks kosmiska resor ger insikt om hur henokförfattarna ärvde och omtolkade tidigare traditioner för att uttrycka sitt hopp om uppståndelse.

I kapitel åtta flyttas blicken till dödahavsrollarna. Bland dessa rullar och texter finns Vaktarboken (1 Hen 1–36) och Henoksbrevet, men även Daniel. Man har därför förväntat sig hänvisningar till uppståndelsen också i andra kompositioner med direkt koppling till Qumran. I kapitlet analyserar Elledge frågan om uppståndelsen både i den sekteristiska litteraturen (Gemenskapsregeln och Tackpsalmer) och i texter som dess medlemmar har förvarat (4Q521, Pseudo-Hesekiel, 4QInstruktioner). Hans slutsats är att uppståndelsen antagligen inte spelade en central roll i sektens ideologi, men att den med tiden fick utrymme i

utkanterna av deras eskatologiska föreställningar. Dödahavsrollarna visar däremot att uppståndelsen var en växande tro.

Kapitel nio tillägnas helt Josefus syn på uppståndelsen. Elledge konstaterar svårigheterna att få Josefus olika beskrivningar av livet efter detta i tidig judendom bekräftade av samtida texter. Josefus verkar emellertid attraherad av själen som odödlig. Elledge menar också att Josefus sätt att beskriva livet efter döden kan förklaras som en apologetisk kulturell omskrivning med hjälp av doxografiska och etnografiska metoder. Elledges slutsats är att Josefus tillvägagångssätt var ett sätt att etablera en gemensam grund för överlevnadens skull, genom att betona likheter snarare än olikheter med grekisk och romersk filosofi.

Elledge har författat en kunnig bok om uppståndelsen i tidig judendom. Min största behållning av läsningen är att synen på livet efter detta inte var enhetlig utan mångfaldig. Vidare är en av hans slutsatser betydelsefull, att både förespråkare och förnekare av uppståndelsen i hög grad förlitade sig på texter från den Hebreiska bibeln. Elledges forskningsresultat präglas ofta av uttryck som ”may”, ”perhaps”, ”probably”, etc. Detta förmedlar en osäkerhet om det överhuvudtaget går att helt förstå eller få insikt om hur uppståndelsen uppfattades under den tid som boken täcker in. Det må vara så, men ibland undrar jag om Elledge är säker på något. Vidare har jag några frågetecken angående hans syn på Jesaja i 1 Henok. Men i det stora hela är Elledges bok mycket användbar och värd att uppmärksammas.

Stefan Green, Åbo Akademi

SCOTT J. HAFEMANN

*Paul: Servant of the New Covenant, Pauline Polarities
in Eschatological Perspective*

WUNT 435, Tübingen: Mohr Siebeck, 2019, inbunden,
420 sidor, SEK 1644, ISBN 978-3-16-157701-7

Denna bok är en samling delvis omarbetade texter som speglar Scott J. Hafemanns dryga 30 år inom Paulusforskningen. Hafemann ägnade sin avhandling åt att analysera 2 Kor 2:14–3:3 (*Suffering and the Spirit*,